

1736/1945-46.D.sz. Kéziratként

Dr Kornis Gyula

és

Dr. Lukács György

ny.r. tanárok

érdemleges jelentése

FÜST MILÁN

magántanári képesítése tárgyában

/ Az egyetemi ügyrendtartás
34.paragrafusa értelmében
e jelentés mint belső kari
hivatalos irat, hivatali
titoktartás mellett közöl-
tetik./

Tekintetes Kar!

Füst Milán egyéniségéről, irodalmi jelentőségéről már első jelentésemben beszámoltam a karnak. Mielőtt itt habilitációs irásának ismertetésébe és elemzésébe részletesen belemennék, néhány szót kell szentelnem ez értekezését megelőző esztétikai és irodalomtudományi tanulmányainak. Ki kell emelni, hogy Füst Milán nem most, nem hirtelen kezdett érdeklődni a tudományos esztétika kérdései iránt, hanem egész hosszú irodalmi pályája alatt azok közé az írók közé tartozott, akik tudatosan számot adtak maguknak saját produkciójuk fejlődéséről és problémáiról, akik állandó figyelemmel kísérték a magyar és külföldi irodalom fontos jelenségeit és ezeket esztétikai megnyilvánulásokat, a bennük jelentkező új esztétikai elveket állandóan figyelemmel kísérték. Mindehhez még hozzá kell tennünk, hogy Füst Milán mindig tudatában volt annak, hogy az új irodalom, az új művészet a régiből nő ki, hogy ennél fogva a művészet új problémáihoz nem lehet eredményesen állást foglalni a múlt alapos ismerete és annak beható vizsgálata nélkül.

Nem lehet itt feladatunk Füst Milán régi értekezéseivel behatóan foglalkozni, annál kevésbé, mivel ezek összterjedelme igen nagy /összegyűjtve 2 vaskos kötetet tennének ki/. Csak röviden szeretnék arra utalni, hogy ezeknek a dolgozatoknak tárgyköre milyen széles. Találunk köztük elméleti esztétikai dolgozatokat / a külső és belső szemléletről, a lírai indulatmenetekről/, lélektaniakat, képzőművészeti természetüeket, stb. Természetszerűleg azonban a legtöbb dolgozat irodalmi tárgyú. Kiemelendő szerző nagy tanulmánya

Berzsenyi Dánielről, mely a Berzsenyi irodalomban elismert helyet vivott ki magának. Az új magyar irodalom ugyszólván valamennyi kiválóságáról írt tanulmányokat / Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Karinthy Frigyes, József Attila, Kaffka Margit, stb./ Azonkívül írt számos tanulmányt a külföldi irodalomról, főként skandináv írókról, de vannak tanulmányai Hoffmannsthalról, Maeterlinckről, stb is. Mindez azt bizonyítja, hogy Füst Milán nem véletlenül, hanem egy jelentékeny író belső fejlődési szükségszerűségéből jutott el oda, hogy érett férfikorában tudományos összefoglalást kísértse meg esztétikai nézeteinek.

Ez a kísérlet egészében véve igen jelentős és figyelemreméltó. Bár tíz előadás nem volt elegendő arra, hogy szerző abban egész rendszerét teljes felépítésében kifejtse, mégis tárgyalásából világosan láthatjuk azt, hogy Füst Milán nem benyomásokat rak egymás mellé, nem pusztán költői élményeit sorakoztatja fel - ezeknek beleszövése rendkívül élénkíti és megvilágítja a tárgyalt kérdéseket - hanem ~~rendszerezés~~ rendszeres képet igyekszik adni az esztétika, nevezetesen az irodalomesztétika összes fontos problémáiról. Az, hogy ezt a képet egy jelentékeny költő negyvenéves írói tapasztalatainak összesűrítéséből kapjuk, nagyon növeli a könyv érdekességét és esztétikai értékét. Hiszen máskor az esztétikusok, különösen azok akik a művészi produkció lélektanával foglalkoznak, beható forrást tanulmányokat végeznek, hogy nagy alkotók önmagukról adott vallomásai segítségével rekonstruálják a művészi alkotás folyamatát. Hogy Füst Milán ebben a tekintetben saját tapasztalataiból merithet, az szükségképpen csak gazdagabbá teszi azt a tapasztalati anyagot, amelyből általános következtetéseit és

rendszerzésének alapjait meríti. Ez az előny annál szembetűnőbb, mivel Füst Milán ezekben az elemzésekben nem merül el a pusztá pszichologizálásba, hanem érzéke van az iránt, hogy bizonyos élményekben mi az esztétikailag lényeges, mi az, ami mint adalék közvetlenül hozzájárul a művészi alkotási folyamat tudományos megismeréséhez. Azt lehetne mondani, hogy Füst Milán itt itt adott élményleírásai az irodalmi alkotás folyamatáról inkább fenomenológiai jellegűek, mint pusztán pszichológiaiak.

Kiemeltük már, hogy tiz előadás, bár testes könyvet alkot / közel 300 gépirott oldalt/, nem meriti ki az egész témát, de kiemeltük azt is, hogy szerző módszeréről, e módszer eredményes alkalmazásáról tiszta képet ad az olvasónak. Füst Milán, mint a mai időnek számos esztétikusa, a művészi alkotás folyamatának elemzése, e folyamat törvényszerűségeinek feltárása segítségével igyekszik a műalkotás objektív törvényszerűségeinek megismeréséhez eljutni. Azonban módszertani kérdésének felvetésében és alkalmazásában eltér az itt szokásos ~~és~~ hagyományoktól. Általában véve ugy áll a helyzet az esztétikai irodalomban, hogy azok a kutatók, akik az objektív műelemzésből indulnak ki, gyakran helyeznek nagy súlyt művészi élmény és objektív mű inkongruenciájára, míg ellenben azok a kutatók, akiknek kiindulási pontja a művészi élmény, igen gyakran a homogenitás viszonylatát tételezik ~~is~~ alkotási folyamat és mű között, egyenes uton igyekeznek levezetni a ~~y~~ kész művet ~~küvetés~~ az azt létrehozó élményből. Füst Milán mindjárt ebben a módszertani kérdésben eredeti álláspontot foglal el. Igen nagy radikalitással helyezi kutatásai középpontjába a művész élményét és az abból létrejövő alkotási folyamatot. E folyamat elemzésénél azonban élesen

az előtérbe helyezi a benne létrejövő összes belső ellentmondásokat. Megmutatja azt a távolról sem egyenesvonalu, hanem ellenkezőleg, igen tekervényes utat, amely az igazi művésznél, aki tudatosanelőtérbe helyezi a mű szépségének kérdését, az eredeti élménytől a mű megalkotásáig vezet. Ezért Füst Milán álláspontja ebben a tekintetben az élmény és a műalkotás ~~szükségességének~~ inkongruenciája. Éppen ezért mert a művész egy meghatározott élményét akarja formába önteni, közölni az emberekkel, az élmény művészi megformálása folyamán, az objektív művészi ~~szükségességnek~~ eluralkodnak magán az eredeti élményen, kiforgatják az/ eredeti valóságból s minél tökéletesebb művet produkál az igazi művész, annál jobban távolodott el a legtöbb esetben az eredeti élménytől. Ennek az igen fontos módszertani szempontnak éles kihangsúlyozását és ~~nagyszámú~~ nagyszámú beható elemzéssel való igazolását komoly vivmánynak kell tekinteni esztétikai irodalmunkban.

Füst Milán egész módszeréből következik, hogy annak termékenysége a legevidensebben a részletek beható elemzésében, esztétikai lényegüknek felderítésében nyilvánul meg. Ez az ismertetés a dolog természeténél fogva még kísérletet sem tehet arra, hogy ezeknek a gazdag részleteknek, ezeknek a termékeny és tanulságos részleteknek ~~elemzése~~ elemzéseinek felsorolását adhassa. Be kell érnünk egynéhány központi kérdés rövid ismertetésével.

Füst Milán egyik fő törekvésének tekinti a költői ihlet működésének lehetőleg konkrét és dinamikus ismertetését. Ennek fenomenológiai leírásában helyesen emeli ki, hogy az igazi költői ihlet alapvető vonása az ~~egység~~ egység keresése.

Itt látszik a Füst Milán-féle fenomenológiai leírás fölénye a puszta pszichologizálás felett. Az utóbbinál a lélektani előtérben álló részletprobléma igen könnyen önállósulhat. Füst Milán leírásai az alkotási processzus lényegét, értelmét keresi és ennek elemzésében jutnak el ahhoz az eredményhez, hogy a részletek kiválasztása, csoportosítása, redszerezése, a kihagyások elve mindig az egység elvére vezethető vissza. Vagyis hogy minden részletsépségeknek egy műalkotásxgüliüüü műalkotásban csakis funkcionális jelentősége van; szép, amennyiben azt a funkciót tölti be az egész megelevenítésében, amelyre annak szempontjából éppen szükség van. Ezt az egység-szempontot Füst Milán számos, rendkívül érdekes részletelemzésben tárja elénk. Kár csak az, hogy ennek a dolgozatnak terjedelme nem engedi meg, hogy a nagy formák egészének és egységének kérdésével is behatóan foglalkozhassék. Erre is vannak ugyan egyes utalások /például Tolsztoj regényeivel kapcsolatban/, de részletes kifejtésükre nem kerülhetett a sor. Remélhetőleg szerzőnek alkalma lesz művét ebben az irányban is kiegészíteni.

Füst Milán joggal nagy súlyt helyez arra, hogy az irodalomban és művészetben ábrázolt természet nem azonos a valósággal. Éles és meggyőző polémiát folytat minden naturalista elmélet ellen, minden olyan művészi felfogás és gyakorlat ellen, mely a valóság másolásában látja az irodalom főfunkcióját. Ugyanakkor nem kevésbé élesen foglal állást azok ellen az elméletek ellen, amelyek ugyan elvetik a naturalista fotografálás~~z~~ módszereit, de ennek ellenében valamely ideál követését, másolását tekintik a művészet feladatának. Füst Milán igen energikusan az érzéki egyénítésnek hive. Ezt az elvet szellemesen és következetesen

viszi keresztül a szavak, a mondatok, a képek elemzésétől egészen a költői alakok igazságának és hitelességének magyarázatáig. Az elemzések során Füst Milán éleselméjű vitákat folytat azok ellen, akik intellektuális általánosítások segítségével igyekeznek az általános, a tipikus alakokat belevinni az irodalomba, Bár ezekben a polémiákban, különösen azok konkrét tárgyait illetőleg rendszerint igaza van, mégis a tipikus alakok kérdését nem tekinthetjük e helyen tökéletesen megoldottnak. Kétségtelen hogy az igazi művészi alkotási folyamat fenomenológiája a teljesen egyénített alakot fogja elének tárni mint e folyamat "intencionális ~~ixix~~ tárgyát", /hogya fenomenológia terminológiáját használjam/, de ebből még nem következik szükségképpen, hogy az objektív esztétikában is az alakok egyénítetttsége és nem tipikussága szempontjából tényleges ellentét áll fenn egyénítés és tipikusság között. / Lásd a hegeli esztétikát./ Ez a megjegyzés csak rámutatni akar arra, hogy a Füst Milán-féle fenomenológia még objektív esztétikai kiegészítésre szorul. Azonban ugyis, hogy most van, termékeny problémafelvetéseivel, gondolatokat kiváltó elemzéseivel nagyon is hozzájárul ahhoz, hogy a kérdések objektív esztétikai végleges megválaszolásai konkrétebbek és gazdagabbak legyenek, mint amilyenek volnának ilyen előzetes fenomenológiai elemzés nélkül.

Ilyen természetű kifogások minden olyan mű ellen felmerülhetnek, amely nem adja az esztétika teljes lezárt rendszerét. Ezért nem ~~ixixixix~~ tartanók helyesnek, ha az ilyen természetű aggályoknál tulsoká időznénk. Ezért csak megemlítjük azt, ami szerintünk szoros összefüggésben áll a fenttárgyalt kérdéssel, hogy szerzőnk helyenként igen nagy elméleti engedményeket tesz a modern irracionálisizmusnak. De ismételjük: nem

tartjuk helyén valónak ezekre a kérdésekre behatóan kitérni, mert igen valószínű, hogy a mű a teljes kifejtés során egy egész csomó kérdésre fog még választ adni, amelyeket ezek a fejtegetések még félig-meddig nyitva hagytak.

Összegezve véleményünket, Füst Milán munkája eredeti és komoly tudományos műnek tartjuk, amely számos kérdésében kitaposatlan utakon jár, amely a magyar esztétikai irodalomnak kétségkívül gazdagodását jelenti. Ezért a tekintetes Karnak tisztelettel indítványozom

1. Füst Milánt a további habilitációs eljárásra bocsájtani

2. tekintettel Füst Milán irói rangjára és korára, neki a magántanári kollokviumot elengedni

3. előadásaink tárgykörét - a bizottság határozata értelmében - így meghatározni: " A költői alkotás esztétikája".

Budapest, 1946. december 5.

LUKÁCS GYÖRGY sk.

ny.rk. tanár